
ЕВРОСКЕПТИЦИЗАМ У СРБИЈИ И ФРАНЦУСКОЈ – СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКЕ

UDC 316.644(497.11)(44):32(672-EU)

DOI: <https://doi.org/10.22182/spm.spec2018.7>

Оригинални научни рад

Јелена Тодоровић Лазић*

Институт за политичке студије, Београд

A b s t r a c t

Euroscepticism is a heterogeneous and dynamic phenomenon. National, cultural, political and economic reasons are the main source of mistrust and reluctance towards the EU. It should be emphasized that the experience and interpretation of the phenomenon is different from the perspective of Member States and Candidate States, (Euroscepticism of Member States is associated with the historical development of the EU; Euroscepticism of Candidate States is far more complex). The aim of this article is to compare these two kinds of Euroscepticism-using the example of France as Member State and Serbia as Candidate State. The gradual increase of Euroscepticism is caused by: deepening of integration and the progressive extension of competencies (Maastricht, Amsterdam, Nice, the Constitutional Treaty, the Treaty of Lisbon); expanding the number of Member States (from the initial 6 to 28); referendums (negative outcome of the referendums in Denmark - Maastricht, Ireland - Nice, the Treaty of Lisbon, France, the Netherlands - the Constitutional Treaty, Brexit); the economic crisis that began in 2008, crisis of euro, increased number of refugees and migrants from Asia and Africa from 2013 onwards.

Euroscepticism in Serbia has many causes. Some of them are in common with those already mentioned but there are some additional. First and most obvious is Euroscepticism caused by pre-accession strategy. Discontent in Candidate States has been created

* todorovic.j82@gmail.com

due to long-term negotiations and conditionality policy. The gap between the high motivation of these states wishing to become EU member state and reality, contributes to increasing euroscepticism. In post-communist countries that have recently become Member States (or are currently in the process of negotiating such as Serbia), Euroscepticism did not originate from the existence of one or two political parties that oppose the entrance into the EU, but fostering so called „popular Euroscepticism“. The main reason for popular Euroscepticism is that EU is occupied with many issues related to its future – the consequence is that enlargement issue is not on the list of the EU’s priorities. Many studies dealing with the topic of EU membership show that citizens of Serbia are not in favor of the Union membership. One of its negative attitudes about the EU is primarily that citizens are either poorly informed or not informed at all about how EU works.

Euroscepticism in France recorded an obvious growth in recent decades. There is an agreement that French „no“ on the referendum in 2005 indicates the beginning of a new phase of Euroscepticism in France, although it would not be wrong to claim that there was „mistrust“ towards the European Union before that. Euroscepticism gradually played an important role in French internal politics, especially in the years that followed the referendum. National front is the main eurosceptical party in France, with growing support among French citizens. The future of Euroscepticism in France to some extent will depend on the way that the EU is moving in the future. Also, the change of the political and economic situation in France is likely to affect the future of the National Front and its reach in the French political life. Both for the Serbia and France, it is important to take into account all sources of Euroscepticism in order to influence the rational perception of the EU, which is possible only with the continuous dissemination of information on the functioning of the EU.

Key words: Euroscepticism, European Union, France, Serbia.

УВОД

Уопштено говорећи, било који скептицизам означава одређену сумњу или оспоравање (у основи се налази реч скепса, од грчке речи *skopsis*-посматрање, размишљање), па тако и појам евроскептицизам означава сумњу према Европској унији као акту-

елном пројекту европских интеграција (Тодоровић 2010: 232). Сам појам евроскептицизам, нажалост, ништа не говори о интензитету сумње која се испољава према ЕУ, да ли је то умерена сумњичавост, у смислу оспоравање појединих њених видљивих елемената или је, пак, сумња у међувремену прерасла у потпуно одбацивање Уније. Евроскептицизам је „хетероген и динамичан феномен, који се може уочити како међу политичким партијама, тако и међу бирачима; неопходно је применити интердисциплинаран приступ како би се продрло у срж овог феномена“ (Тодоровић Лазић 2018: 80).

Термин евроскептицизам, у ширем смислу, може се схватити као феномен који укључује различите врсте отпора према европским интеграцијама, независно од тога да ли противљење долази из држава чланица или држава кандидата за ЕУ чланство (Flood, 2002). Контекстуално, овај израз се користи од средине осамдесетих година прошлог века и сам почетак се може се пратити кроз бројне текстове у штампи на британском острву (Тодоровић 2010 : 232).

ЕВРОСКЕПТИЦИЗАМ – ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП

Није необично што се прва дефиниција евроскептицизма појавила у Великој Британији јер је управо ова држава колевка евроскептицизма. Пол Тагарт (Paul Taggart), британски научник, дао нам је почетну дефиницију евроскептицизма. За њега, евроскептицизам представља „идеју логичног и квалификованог противљења процесу европских интеграција укључујући при том и потпуно отворено противљење које не почива на квалификованим аргументима“ (Taggart 1998: 4). Заједно са Зербиаком (Szczerbiak) решио је да, условно говорећи, „поправи“ своју првобитну дефиницију која је била доста уопштена: уводи нову типологију по којој постоје две врсте евроскептицизма - меки и тврди - (*soft and hard*) (Taggart Szczerbiak, 2002). „Тврди евроскептицизам се може уочити тамо где постоји принципијелна опозиција према ЕУ и европским интеграцијама и стога се може видети код странака (али не само код политичких партија већ и код грађана, медија, невладиних организација) које мисле да би њихове државе требало да се повуку из чланства или чија се политика према ЕУ, једнако противи актуелном пројекту европских интеграција. Меки евроскептицизам постоји тамо где нема принципијелног приговора на европску интеграцију или чланство у ЕУ, али када забринутост у једној (или неколицини) области доводи до изражавања квалификоване

опозиције према ЕУ или тамо где постоји осећај да је национални интерес тренутно у супротности са путањом ЕУ“ (Тодоровић Лазић 2018: 81). За оне који себе декларишу као меки евроексептици, може се рећи да се противе заједничкој валути, уговорним ревизијама, одређеним питањима пољопривредне политике или политике заштите животне средине. Ако тако посматрамо, „меки евроексептицизам је нека врста „реформистичког“ евроексептицизма, који у основи подржава постојање и опстанак Европске уније“ (Тодоровић Лазић 2018: 81).

Иако је Тагартова дефиниција најчешће коришћена у многобројној литератури о евроексептицизму, њена основна карактеристика је то што овај феномен посматра доста широко. Критикујући типологију Тагарта и Зербиака, Копецки и Мад (Корецку, Mudd) тврде „да је линија разграничења између ова два типа евроексептицизма замагљена и да критеријуми који се користе за раздвајање остају нејасни“ (Корецку, Mudd 2002: 300). Другим речима, ако се исказе јасно противљење трима или више европским политикама, да ли је евроексептицизам и даље „мек“ или је постао „тврд“? У крајњем случају, да ли је искључиво излазак из чланства баш та невидљива граница између тврдог и меког евроексептицизма?

Копецки и Мад предложили су сопствену типологију евроексептицизма, која проистиче из системске теорије Дејвида Истона, разликујући специфичну и дифузну подршку за европске интеграције. За Копецког и Мада, дифузна подршка јесте „подршка општој идеји европских интеграција“, док је са друге стране, специфична „подршка актуелном пројекту европских интеграција“ (Корецку, Mudd 2002: 301). Дифузна подршка нам омогућава да направимо разлику између оних који подржавају општу идеју интеграције – еврофиле у односу на оне који је у потпуности одбијају – еврофобе. Специфична подршка за ЕУ, уводи две нове категорије ЕУ оптимисте и ЕУ песимисте. Уколико укрстимо дифузну и специфичну подршку, добијамо: „евроентузијасте који подржавају интеграције уопште и ЕУ као њихов актуелни пројекат, европротивнике који не прихватају нити општу идеју ни ЕУ; затим, евроексептике који подржавају идеју интеграција, али имају неке замерке на изглед и функционисање Европске уније; и коначно, европрагматисте који су против идеје европских интеграција, али подржавају ЕУ због практичних користи које могу добити од ње“ (Корецку, Mudd 2002: 301).

Треба поменути и допринос Луберса и Шеперса (Lubbers, Scheepers) теоријском проучавању евроексептицизма: они уводе два нова појма - политички и инструментални евроексептицизам. Поли-

тички евроскептицизам одређују као сумњу према ширењу моћи Брисела на рачун националних држава док се инструментални евроскептицизам, односи на изражавање сумње према конкретним предностима које доноси чланство у ЕУ (Lubbers, Scheepers 2005: 225).

Скандинавски теоретичар Соренсен (Sorensen) проучавала је изворе евроскептицизма и дошла до следећег закључка, постоји четири основна извора: „1.економски фактори (материјалне користи које доноси чланство); 2.страх од губљења националног идентитета (евроскептицизам заснован на суверенитету); 3. страх од надгласавања у доношењу одлука (демократски евроскептицизам) и 4. политички повезани фактори (што укључује и социјални аспект) (Sorensen, 2004). Имајући у виду да евроскептицизам има другачије карактеристике у различитим државама Европе, неоспорна је тврдња да не постоји униформисан тренд како евроскептицизам треба да изгледа. „На пример, извори евроскептицизма у Скандинавији су директно повезани са социјалним и економским факторима, где се јавно мњење плаши либерализације, наметнутих правила и негативних утицаја које ЕУ може имати на државу благостања. На политичкој десници, евроскептицизам је изражен у критикама да ЕУ нарушава национални идентитет“ (Тодоровић Лазић 2018: 83).

Евроскептицизам несумњиво утиче на процес европских интеграција, али су последице до којих он доводи углавном, различите. Да би се у потпуности разумеле, неопходно је имати у науму да се овај вишеслојни политиколошко-социолошки феномен прилагођава духу времена и националном контексту сваке земље. Он може да се фокусира на систем ЕУ у целини, на њен институционални дизајн, на специфичне политике (проширење, евро), или на општи правац развоја Уније.

Постепено, евроскептицизам је заузео једно велико поље истраживања у друштвеним наукама. Његова актуелност је упадљиво порасла, нарочито након негативних исхода референдума у Француској и Холандији 2005. године, успона евроскептичних политичких партија на националним изборима али и на изборима за Европски парламент (2014. година) и сталног тренда опадања подршке јавности за ЕУ у већини држава чланица што нам показују истраживања јавног мњења Еуробарометра која се раде два пута годишње од 1973. године (Тодоровић Лазић 2018: 84).

Феномен евроскептицизма постојао је још од почетних фаза европских интеграција али је временом доживео преображај у погледу распрострањености и актуелности. Може се говорити о

три фазе у његовом развоју (Тодоровић Лазић 2018: 84). У првом периоду, евроскептицизам се највише могао уочити код појединих националних елита. Друга фаза почиње Маастрихтским уговором и референдумима у Француској и Данској на којима је овај Уговор који је преокренуо ток интеграција, једва усвојен и завршава се референдумима о Уговору о Уставу 2005. године. Трећа фаза евроскептицизма започиње избијањем финансијске кризе 2008. године, кризе евра и мигрантске кризе и траје и данас када је Велика Британија на излазним вратима Уније а Унија сама има потешкоће да утврди у ком ће се правцу даље развијати. Данас се може говорити о томе да национални интереси - више него икад раније, имају приоритет над европском солидарношћу, под претпоставком да солидарност међу европским државама у суштини и постоји (Тодоровић Лазић 2018: 85). Не треба заборавити посебну врсту евроскептицизма који је настао као резултат временски дуготрајног процеса проширења и јавља се код држава које су постале чланице 2004. и касније, као и код оних које још увек нису постале чланице, међу којима је и Србија- евроскептицизам изазван претприступном стратегијом Европске уније.

ЕВРОСКЕПТИЦИЗАМ У ФРАНЦУСКОЈ

Евроскептицизам у Француској бележи очигледан раст последњих деценија. Међу познаваоцима евроскептицизма у Француској, постоји сагласност о томе да француско „не“ Уговору о Уставу на референдуму 2005. године, указује на почетак нове фазе евроскептицизма у Француској, иако не би било погрешно тврдити да је постојало „неповерење“ према Европској унији (ЕУ) и пре тога. Без икакве сумње, евроскептицизам је постепено одиграо значајну улогу у француској унутрашњој политици нарочито у годинама које су уследиле након референдума. У једном моменту након Брежита, а очи председничких избора 2017. године у Француској, европска јавност је имала утисак да је ниво сумње Француске према ЕУ увећан до те мере да је постао легитимна претња њеној будућности у ЕУ (бојазан да Национални фронт може однећи победу на председничким изборима 2017. године).

Француска је поред Немачке, била једна од иницијатора за оснивање Европске заједнице за угља и челик (ЕЗУЧ) 1951. године. Ова Заједница настала је у покушају да се оконча сукоб који је бацио континент у два светска рата тако што ће повезати економије два главна конкурента кроз производњу угља и челика. Идеја је била да се стварањем заједничког тржишта за индустрију угља и челика, онемогући сваки потенцијални рат.

Без обзира на то што је један од оснивача, Француска је била прилично скептична према европским интеграцијама од тренутка када је званично настала Европска унија 1992. године. Била је једна од три државе чланице које су одржале референдум о Мас-трихтском уговору који је једва прошао са 50,8% (познато као „сасвим мало да“). Један од основних разлога што је толики проценат Француза гласао против јесте да поменути Уговор не само даље интегрише Европу економски, већ и политички, што је био домен над којим Европска заједница (ЕЗ) раније, није имала надлежност.

Референдум о Мас-трихтском уговору представља први знак евроскептицизма у Француској. Споразум из Мас-трихта који је формално створио Европску унију потписала је Француска након референдума који је омогућио појаву нових подела у француском друштву. Опција «да» добила је мање од 51% гласова. Одзив је био око 69%, а сви ови резултати су се сматрали првим реалним знаком евроскептицизма у Француској. Неки француски политички актери као бивши министри Филип Сегуин и Шарл Паска (десничари) или Шевенман (левичар) били су против Уговора. То је био први пут да су неки веома утицајни француски политичари изразили своје примедбе. Њихове основне замерке су се односиле на то да је будућа Европа, Европа трговаца и технократа. Ово је тренутак када је евроскептицизам у Француској стекао кредибилитет.

Француска је од почетка заговарала међувладин приступ у односу на ЕУ. Теорија међувладине сарадње „посматра интеграцију као процес који напредује док то државе дозволе, односно док њима то одговара“ (Мишчевић 2007: 355). Иако је дубља политичка интеграција коју је носио Мас-трихтски уговор носила вишеструке користи у економском погледу, за Француску је то значило да ће морати да прихвати наднационалну надлежност у неким политикама у којима су националне државе суверени господари.

Док се Француска држала свог међувладиног приступа, друге државе чланице које су више присталице директно супротстављене теорије - неонфункционализма, попут Немачке, избиле су саме на чело европских интеграција. Неофункционализам представља „теорију интеграције по којој ће државе чланице радити заједно како би оствариле економске користи, у процесу у коме се све више задатака делегира на наднационални ниво“ (Lelieveldt, Princen 2011: 33). Француска је сматрала да се њена способност утицаја на ЕУ временом смањује, и да Немачка постепено преузима примат, првенствено због њене снажне подршке ка ЕУ. То је довело до општег осећања да улога Француске у ЕУ слаби.

Током мандата француског председника Франсоа Оланда, способност Француске да утиче на ЕУ се смањила још више. На почетку свог председавања, он се снажно одупирао вођству Немачке на примеру механизма фискалног договора (ЕСМ) као одговор на кризу у еврозони, али није успео у томе да се глас Француске чује на наднационалном нивоу. Поједини аутори примећују да је Француска не успевајући да симулира јединство са Немачком по важним питањима за ЕУ, дозволила да добије улогу неједнаког партнера.

Осим неспособности председника да утиче на доношење одлука на наднационалном нивоу у одговору ЕУ на кризу еврозоне, Оланд се суочио са оштрим критикама због свог укупног руковођења француском државом током свог мандата. Највећи проблем је што је његово председавање довело до распада левице – посебно његове Социјалистичке партије. Као резултат, Социјалистичка партија је изгубила оно што је историјски била основа подршке међу бирачима: гласове радничке класе.

Поједини аутори стоје на становишту да је један од окидача за евроскептицизам у Француској, управо Мастрихтски уговор (Grunberg 2005: 131). Други разлог за настанак евроскептицизма представљају различити споразуми везани за европске интеграције који су изазвали противљење међу грађанима (Grunberg 2005: 133). Ово се може уочити у Француској на одржаним референдумима 1992. и 2005. године. У случају Француске, питање Европе постало је централно и наглашено посебно након што је криза евра почела озбиљно да се одсликава на њену економију. Француска има значајну стопу незапослености. Поред тога, терористички напади и општа забринутост због имиграције утичу на стање ума и атмосфери и доводе до екстремизма. Људи верују да је Марин Ле Пен коначно понудила алтернативу ЕУ и сви поменути тешкоћама које је она са собом донела. Избегличка криза, питање безбедност, ислам и национални идентитет су кључне теме за Национални фронт (НФ), али и за француску јавност.

Према Герарду Грунбергу који је детаљније истраживао евроскептицизам у Француској, 1992. године европске интеграције постале су главно политичко питање у коме је „француско јавно мњење било значајно ангажовано“ (Grunberg 2008: 38). Политичка дебата о европским питањима тек са захуктавала, тако да у јавности није било још увек формираног мишљења. Поред тога, ЕУ је била укључена у релативно мали број питања - углавном из области трговине и пољопривреде. Сходно томе, знање грађана по питању европских интеграција било је недовољно.

Француско одбацивање Уговора о Уставу 2005. године означило је преокрет у релевантности евроскептицизма. То је први пут био да су Французи отворено одбацили и спречили корак ка продубљивању европских интеграција. Постојала су два главна разлога због чега су се Французи супротставили поменутом Уговору. Први разлог је неолиберални правац економског развоја ЕУ а други противљење потенцијалном чланству Турске, а оба разлога су додатно подстакнута свеукупним лошим стањем француске економије и негативним трендовима у погледу незапослености (Taggart 2006: 15). Према Тагартовим речима „референдуми се користе у кључним моментима европских интеграција, као што су одлуке које се односе на чланство у ЕУ и на ратификацију уговора“ (Taggart 2006: 22). Французи су имали реч у кључним моментима европске интеграције будући да су одржани референдуми о проширењу 1972. године, Мастрихтском уговору 1992. и Уговору о Уставу 2005. године.

Французи су углавном подржавали Европску унију, а њихова репутација унутар ЕУ је про-интеграционистичка, утицајна чланица која је усмерена ка уједињењу Европе. Међутим, било је и неколико година у којима је подршка била слабија. Француски евроскептизам није превише упадљив у поређењу са другим земљама, попут Британије. Еволуција евроскептицизма у Француској је пратила исти пут, у мери у којој је овај феномен уско повезан са великим догађајима и кризама у ЕУ. Током седамдесетих година када су покренуте анкете Еуробарометра, Французи су били велики евроентизујаст, на питање да ли је Заједница „добра ствар“ за њихову државу, заједно са грађанима пет осталих држава оснивача одговорили су „да“ са скоро 70% (Standard Eurobarometer 1974: 13). Већ 1980. године, проценат је пао на 48% (Standard Eurobarometer 1980: 18).

Током осамдесетих година, број Француза који су размишљали о ЕЗ негативно био је најнижи, испод 10%. Од 1990. до 2001. проценат варирао између 8 и 19%, дајући просек од 12,7%, што је врло близу просеку ЕУ од 12,5% (Standard Eurobarometer, 1990-2002). Већ 2005. године, француски став постао је јаснији будући да су гласали против Уговора са 54% гласова. За анализу еволуције евроскептицизма, најважније су године након 2008. године, када је инфлација била главна брига Европљана, а економска криза утицала на њихове ставове према ЕУ. Од 2008. године, позитивна слика ЕУ Француској је испод 40% (Standard Eurobarometer, 2008-2015).

Евроскептицизам се може пронаћи, како у десничарским, тако и у левичарским странкама. Што се тиче појаве евроскеп-

тицизма у левичарским странкама, према речима Флуда, (Flood, 2002) „напади на ЕУ су на основу њене посвећености либералном капитализму, дерегулацији, слободној трговини и глобализацији“. Поред тога, они имају за циљ отворенију Европу, пошто сматрају да је Шенген превише рестриктиван. Милнер сугерише да се „антиевропски ставови налазе углавном међу онима са нижим нивоом прихода и образовним квалификацијама“ (Milner 2004: 62).

Окупљање за Републику (Rassemblement pour la République) била је нео-голистичка странка коју је Жак Ширак основао 1976. године. 2002. године је прерасла у Унију за председничку већину, а касније је преименована у Унију за народни покрет. Партија је основана да би вратила владавину деголиста, са фокусом на темама као што је национални суверенитет. Када је реч о евроскептицизму Голисти традиционално показују неповерење према наднационалним институцијама и федералној Европи (Hainsworth 2004: 37). Иако је национализам веома јак, то није увек било случај. Традиционално су биле две одвојене промене у партијској политици. Прва се догодила на почетку европских интеграција; Голисти су гласали против Европске одбрамбене заједнице, Европске економске заједнице и ЕУРАТОМ-а. Међутим, 1959. године, када је Де Гол изабран за председника, партија је изненада подржала став да ће европска интеграција, предвођена Француском, заправо јачати политички и економски положај Француске а самим тим и национални интерес (Hainsworth 2004: 38).

Друга промена у партији у смислу питања Европе, догодила се почетком осамдесетих година прошлог века. Партија се сложила са Јединственим европским актом и увођењем квалификованог већинског гласања, иако је то било против Де Голове идеје о националном суверенитету. Очигледно су прешли са националног суверенитета на прећутно прихватање „удруживања“ суверенитета (Hainsworth 2004: 40). 2014. године странка је добила новог лидера Саркозија, бившег председника Француске. Нови лидер одмах је изјавио да жели ново име за партију - Републиканци.

Национални фронт (НФ) је екстремно десничарска партија која доживљава значајан пораст популарности. Често се сматра једином моћном партијом евроскептика у оквиру француског партијског система. Европске интеграције су важан фактор за НФ у контексту њиховог успеха. Ово је у великој мери показала крива популарности странке 1984. године НФ добио је 10% гласова на европским изборима, а они се сматрају првом званичном победом странке у националној политичкој арени (Hainsworth 2004: 45). Странка је основана 1972. године. Жан-Мари Ле Пен, отац са-

дашњег лидера странке Марин Ле Пен, основао је и водио странку у потпуно другачијем политичком окружењу од своје ћерке. Екстремне десничарске партије су изгубиле утицај већ пре Другог светског рата, а након тога остало је само неколико група радикалних идеологија (Williams 2011: 138). Најнижа тачка била је 1981. године када Ле Пен није успео да скупи довољно потписа који су потребни за учешће на председничким изборима. Као куриозитет, 1980. године странка је тврдила да подржава кохерентан европски пројекат који укључује заједничку европску стратегију одбране и нуклеарне стратегије, заједничку спољну и безбедносну политику, заједничке контроле имиграције, заједничку валуту (Hainsworth 2004: 45).

Ако се осврнемо на председничке изборе у Француској 2002. године, Жан-Мари Ле Пен, тадашњи лидер НФНационалног фронта, био убедљиво поражен у другом кругу против Жака Ширака. Ширак је успео да освоји 82% гласова, што га је послало у други мандат као председника Француске. Међутим, овај огроман проценат није нужно одсликавао подршку за њега колико против Ле Пена. У првом кругу гласања, тада непопуларни Ширак освојио је само 5,5 милиона гласова од приближно 41 милиона (Bell, Criddle 2002: 646). Упркос томе, успео је да изађе као један од два кандидата са највећим бројем гласова након првог круга гласања, и пошто ниједан кандидат није добио апсолутну већину, избори су ушли у други круг. Тада је Ширак добио додатних 20 милиона гласова једноставно зато што је био мање од два зла (Bell, Criddle 2002: 652). Постоји много примера двосмислености француског проевропског става од самог почетка. Оно што прво упада у очи јесте амбивалентност председника Де Гола (1958-1969) који је прихватио примену Римских уговора, док је истовремено бранио апсолутно право сваке државе да потврди своје виталне интересе током „кризе празне столице 1966. године“ (Rozenberg 2016: 5).

НФ је на европским изборима 2014. године освојио 23 места од укупно 72, и тако постао највећа странка у Европском парламенту. Током кампање одбацили су француско чланство у еврозони, али и чланство у ЕУ. Такође су нагласили проблем незапослености и говорили против глобализације. У последње време, стављају акценат на недостатак демократије у ЕУ, бирократији (посебно међу елитама), опасност од имиграције за државу и њену културу (Ivaldi 2018: 9).

Француска елита изградила је јавни дискурс о оправданости европских интеграција које можемо сумирати формулом „моћна Европа“. Моћна Европа је функционални начин легитими-

зације - европске интеграције су оправдане јер могу пружити додатну моћ и стога производе резултате. Очигледно је да је ова врста оправдања проблематична када се резултати не производе, што је у једном тренутку био случај и са економског и геополитичког аспекта. На економском нивоу, то су потешкоће изазване монетарном кризом док на геополитичком, подела држава чланица, почевши од рата у Ираку 2003. године, и изолације Француске у смислу интервенције у Африци. Све ово разводњава идеју о Европи која пружа додатну моћ. Моћна Европа је постала Европа санкција која оправдава примену болних унутрашњих реформи (Rozenberg 2016: 10).

ЕВРОСКЕПТИЦИЗАМ У СРБИЈИ

Евроскептицизам који можемо препознати у ставовима грађана Србије има вишеструке узроке. Оно што је без икакве сумње, на првом месту јесте претприступна стратегија према државама кандидатима која се базира на условљавању (Тодоровић 2010: 248). Како за остале државе Западног Балкана, тако и за Србију, европска перспектива се тренутно налази на дугачком штапу. Основни разлог је тај што је Унија заокупљена многим другим питањима који се односе на њену будућност што доводи до тога да се питање проширења не налази на листи приоритета.

Многа Истраживања која се баве тематиком чланства у ЕУ показују да грађани Србије нису баш наклоњени Унији. Такав тренд је примећен у већини земаља кандидата док су пролазиле кроз процес приступања. Разлози су многоструки, али треба издвојити: „захтевне и скупе реформе које се морају спровести, недостатак информација о ЕУ, разочарење социо-економским стандардима“ (Тодоровић Лазић 2018: 91).

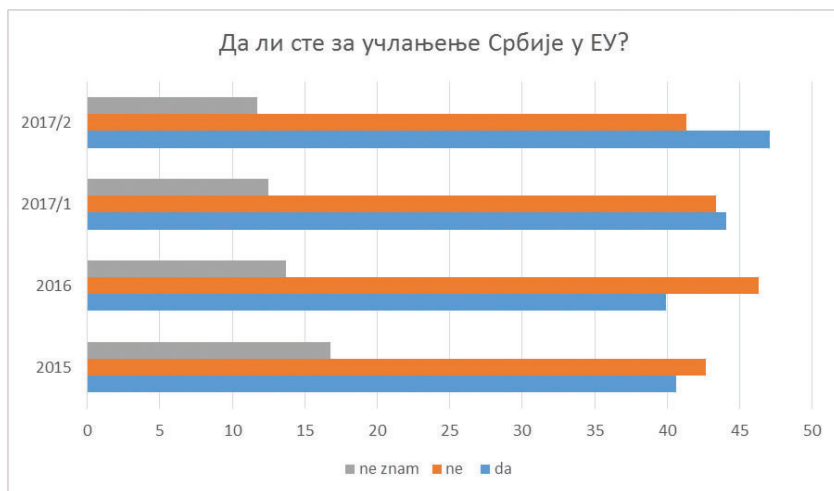
Табела 1: Ако би сутра био расписан референдум са питањем да ли подржавате чланство Србије у Европској унији, како бисте гласали?

	Нов 2009	Мај 2010	Јан 2011	Дец 2012	Дец 2013	Дец 2014	Дец 2015	Дец 2016	Дец 2017
За	73	60	55	41	51	44	48	47	52
Против	12	18	24	31	22	25	28	29	24

Извор: Канцелрија за европске интеграције-Европска оријентација грађана Србије

У периоду од 2014. до 2017. године, европске интеграције међу грађанима Србије нису уживале велику подршку. Према Истраживањима Канцеларије за европске интеграције (од 2017. године прерасла је у Министарство за европске интеграције), подршка није прелазила 50 процената (Канцеларија за европске интеграције - Европска оријентација грађана Србије). Шта је то што је утицало на грађане Србије да од почетног ентузијазма дођу до евроскептицизма? Подршка интеграцијама достигла је највиши ниво 2009. године када је била изнад 70 одсто, тачније 73%, одмах након визне либерализације – наредних година је, пак, драстично опадала (Todorovic Lazic, Kolakovic 2016: 158). Истраживање јавног мњења Министарства за европске интеграције из децембра 2017. године, показује да би улазак Србије у ЕУ на потенцијалном референдуму подржало 52 одсто грађана, 24 одсто би гласало против, 12 одсто не би гласало уопште, а 12 одсто не зна одговор (Тодоровић Лазић 2018: 92). Треба напоменути да је најнижи ниво подршке будућем чланству био 41 одсто (јун 2016, децембар 2012) (Тодоровић Лазић 2018: 92).

Графикон 1: Србија и чланство у ЕУ

Извор: Истраживања ИПС 2015, 2016, 2017/1, 2017/2¹⁾

- 1 Истраживања је спровео Институт за политичке студије, Београд, теренско истраживање у виду упитника, на стратификованом узорку на целокупној територији Србије, без Косова и Метохије. 2015. Истраживање је вршено у периоду од 16. до 26. новембра, на узорку 1272 испитаника, 2016. у периоду од 20. до 30. новембра, на узорку 1272, 2017/1 у периоду од 25. маја до 5. јуна на узорку 1272, и 2017/2 од 20. до 30. новембра на узорку 1474.

Графикон 1 даје нам одговор на питање шта грађани Србије мисле о чланству Србије у Европској унији. Оно што је одмах уочљиво је да подршка не прелази 50 процената. То значи да када би у овом тренутку био расписан референдум о чланству, грађани Србије не би изгласали чланство. Посебно је занимљиво што је број негативних гласова већи од 40 процената а најупечатљивији податак је тај што је 2015. и 2016. године проценат негативних гласова био већи од процента у корист чланства у ЕУ (Тодоровић Лазић 2018: 86). Један од узрока негативних ставова о ЕУ је и то што су грађани или лоше информисани или уопште нису информисани и тако можемо рећи да се грађани Србије не разликују од грађана Француске али и осталих грађана Европске уније (Тодоровић Лазић 2018: 94).

У случају Србије, процес придруживања Европској унији траје нешто више од 17 година, али оно што треба нагласити је да нема изгледа да се та полумаратонска трка приведе крају. „Временом се тема чланства у ЕУ излизала као предизборна тема јер није било конкретних резултата у смислу опипљивих користи које би грађани Србије могли да осете услед приближавања Унији“ (Тодоровић, Лазић 2018: 92). Потенцијално чланство у ЕУ, грађани Србије често доживљавају као читав низ условљавања односно изнуђивања па је очигледнији штап него шаргарепа који Србија током овог полумаратона добија. Поруке које долазе из Брисела доживљавају се као стално условљавање Србије. Међутим, недовољна подршка грађана Србије повезана је и са доживљајем процеса и криза које се одвијају унутар саме ЕУ: финансијска, криза евра, мигрантска, криза идентитета, Брегзит. Није случај Србије јединствен у погледу очигледне трансформације ставова од евроентузијазма ка евроскептицизму, у готово свим државама које су прошле чекаоницу за чланство у ЕУ биле су присутни ови преокрети у ставовима грађана (Riishøj, 2010). „Иако на први поглед делује да је због свега наведеног тема ЕУ изгубила важност код бирача, грађани Србије и даље гласају за партије које су, макар декларативно, заговорници европских интеграција“ (Todorovic Lazic, Kolakovic 2016: 158).

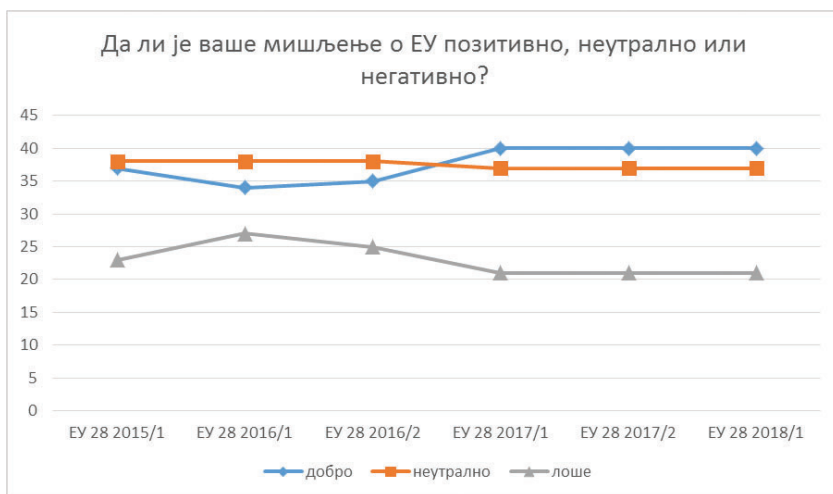
Демократска странка Србије (ДСС) и Српска радикална странка (СРС) прве су јасно испољиле да не подржавају чланство Србије у ЕУ (Antonić 2012: 82). „Оно што је интересантно, те две партије, заједно са Дверима, данас представљају доминантне евроскептичне партије у Србији али оне не учествују у Влади на репу-

бличком нивоу нити су у њој учествовале од 2011. године на овамо (неке чак и раније а неке попут Двери су касније и настале). Ту долазимо до парадокса да су партије које су последњих година на власти у Србији пресудно евроентузијасти или макар декларативно тврде да Европа нема алтернативу, док њихови бирачи нагињу евроскептицизму на основу свих поменутих Истраживања“ (Тодоровић Лазић 2018: 93).

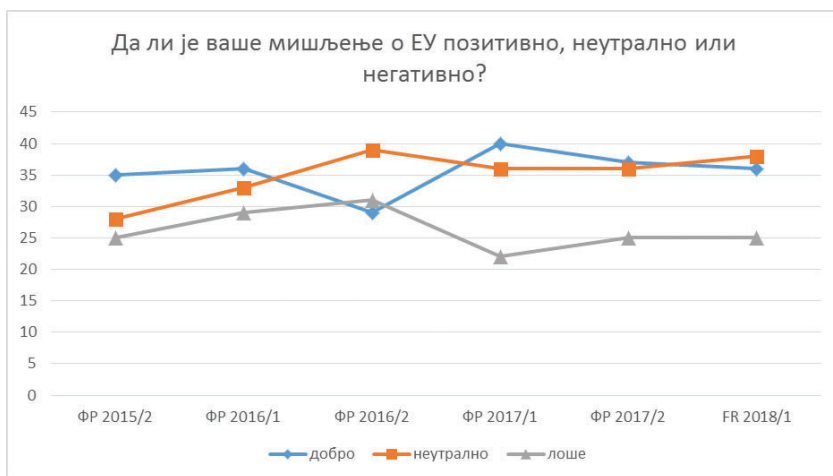
Често се дешава да евроскептицизма има темељ на незнању односно непознавању функционисања ЕУ. На основу недостатка знања или разумевања, он се брзо шири и пажљиво га негују мејнстрим медији. На основу података Еуробарометра из 2015. године, 42% грађана ЕУ28 је изјавило да не разумеју како Унија функционише (Standard Eurobarometer 2015: 129).

Француска и Србија у поређењу са ЕУ 28

Графикон 2: ЕУ 28

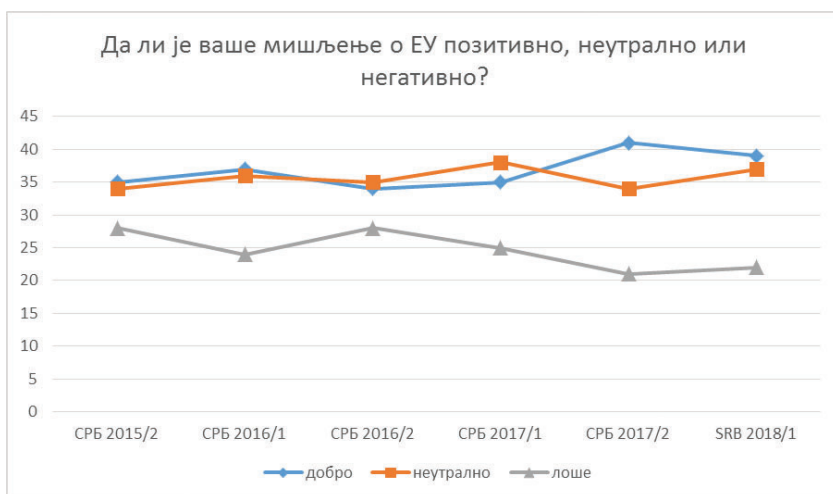

Извор: Public opinion in the European Union report, *Standard Eurobarometer* 83, 85 86,87,88,89

Извор: Public opinion in the European Union report, *Standard Eurobarometer* 83, 85 86,87,88,89

Графикон 4: Србија

Извор: Public opinion in the European Union report, *Standard Eurobarometer* 83, 85 86,87,88,89

У време након Брегзита, на јесен 2016. године, у Француској се догодило да је проценат грађана који су на стандардно питање из Еуробарометар анкете одговорили да имају негативно мишљење о Европској унији (31), надвигало проценат оних који су одговорили супротно (29), уз највишу вредност за неутралне ставове за последње 3 године (39). Ово се може објаснити кроз

страх који се граничио на моменте са паранојом да ће се Унија распасти. Шест месеци касније након што је на председничким изборима у Француској поражена опција тврдих евроскептика на челу са Марин Ле Пен која је најавила излазак из чланства, проценат позитивних гласова је поново превагнуо над негативним (40 на према 22, неутралних 36). На нивоу ЕУ28, најмањи проценат позитивних (34) и негативних (27) ставова грађана према ЕУ, био је 2016. године у пролеће за време припрема око Брегзита. Оно што се може закључити из графика 2 и 3, јесте да се Француска пре и после 2016. године, налази у оквирима европског просека. Када је реч о грађанима Србије, и ту нема великих одступања. Као што можемо видети на основу графика 4, најмање вредности позитивних (34) а највише негативних (28) ставова биле су управо у јесен 2016. Годину дана касније (2017/2) ови проценти су се значајно променили – позитивни су порасли за 7 (41) а негативни се смањили за 7 процентних поена (21).

ЗАКЉУЧАК

„Феномен евроскептицизма носи извесну контрадикторност јер у себи обједињује два главна питања: да ли је евроскептицизам саставни део процеса интеграције или он представља полазну тачку за дезинтеграцију ЕУ? Одговор на ово питање зависи од угла из кога се посматра. Ниједан одговор није погрешан. Несумњиво је и саставни део и пут у дезинтеграцију чему сведочи Брегзит“ (Тодоровић Лазић 2018: 95). Још када се 1985. године појавио први пут у британском Times-у, било је јасно да ће феномен евроскептицизма постати неизоставни део у слагалици званој Европска заједница односно Европска унија.

Евроскептицизам је вишеслојан феномен, са различитим појавним манифестацијама (економској или политичкој, меки или тврди). Прошао је еволутивни пут у коме се мењало средишње питање које евроскептицизам оспорава – „од напада на идеју европског грађанства до супротстављања заједничкој валути и имиграционој политици, па чак и до критике целокупне идеје европских интеграција и њене неизвесне будућности, као што је последњих година случај“ (Тодоровић Лазић 2018: 95). У ком облику ће се евроскептицизам испољити, зависи првенствено, од сопственог искуства европских интеграција посматране државе али и од националне и политичке традиције (Harmsen, Spiering 2004: 17).

Доживљај и интерпретација феномена евроскептицизма разликује из визуре држава чланица и држава кандидата, конкретно у овом тексту имамо упоредну анализу између државе чланице - Француска и државе кандидата - Србија. У случају Француске, евроскептицизам је повезан са историјским развојем ЕУ и продубљивањем интеграције које води до већег отпора (између осталих разлога) Француза; у другом случају, евроскептицизам код кандидата је вишеструко комплекснији. У земљама у транзицији које су скоро постале чланице (или су у току преговори о чланству као у случају Србије), проблем није настао постојањем једне или две политичке партије које се супротстављају Унији, већ неговањем тзв. „популарног“ евроскептицизма који је изазван претприступном стратегијом али и вишедеценијским условљавањем од кога су се грађани Србије уморили. „Наглашено незадовољство људи ситуацијом у земљи и притисак ЕУ на убрзање скупих реформи представља додатни елемент неизвесности око уласка у ЕУ“ (Тодоровић Лазић 2018: 96).

Будућност евроскептицизма у Француској у одређеној мери ће зависити од пута који ће Унија следити у будућности односно како ће се интеграција одвијати јер тренутно након Брежита, делује као да се налази на прекретници. Паралелно са тим, промена политичке и економске ситуације у Француској вероватно ће утицати на будућност Националног фронта а самим тим на његове домете у политичком животу Француске.

Евроскептицизам се последњих година повећао не само у традиционално скептичним земљама, попут Данске и Велике Британије, већ и у земљама оснивачима, као што је Француска. Паралелно са тим, евроскептицизам је у порасту и у државама кандидатима за чланство попут Србије. У неким ситуацијама, евроскептицизам се може сматрати „здравом критиком“. У актуелном тренутку, велики део евроскептицизма у обе поменуте државе, не може се схватити као конструктивна критика јер не предлаже могуће компромисе већ се излазак из чланства односно неулазак у ЕУ нуди као решење (Тодоровић Лазић 2018: 94).

Важно је узети у обзир све изворе евроскептицизма како би се што свеобухватније сагледале могућности за њихово или превазилажење или ублажавање. То није могуће без континуираног ширења информација о функционисању ЕУ и упознавања грађана са оним што им изгледа далеко и непознато а што им изгледа као да у неким аспектима „управља“ њиховим животима.

ЛИТЕРАТУРА

- Antonić, S. (2012) "Euroscepticism in Serbia", *Serbian Political Thought*, 1: 67-96.
- Bell, D., Criddle, B. (2002) "Presidentialism Restored: The French Elections of April-May and June 2002", *Parliamentary Affairs*, 55: 643-663.
- Flood, C. (2002) Euroscepticism: A Problematic Concept, *Paper presented at the UACES 32nd Annual Conference and 7th Research Conference*, [online] Available at: <https://www.uaces.org/documents/papers/0201/flood.pdf> [Accessed 29 April 2018]
- Godin, E., Jenkins, B. (2013) *Varieties of Right-Wing Extremism and Europe*. London: Routledge.
- Grunberg G. (2008) "Euroscepticism in France 1992-2002", In: Szczerbiak, A., Taggart, P. (eds.) *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism*. New York: Oxford University Press. pp. 38- 57.
- Grunberg, G. (2005) "Le Référendum Français De Ratification Du Traité Constitutionnel Européen Du 29 Mai 2005", *French Politics Culture & Society*, 23: 128-144.
- Hainsworth, P., O'Brien, C., Mitchell, P. (2004) "Defending the nation: The politics of euroscepticism on the French right", *European Studies*, 20: 37-58.
- Harmsen, R., Spiering, M. (2004) *Party politics, national identity and european integration*, Amsterdam, New York: Rodopi.
- Harmsen, R., Spiering, M. (2004) "Euroscepticism and the evolution of european political debate". In: Harmsen, R., Spiering, M. (eds.) *Euroscepticism: Party politics, national identity and european integration*. Amsterdam, New York: Rodopi. pp. 13-35.
- Ivaldi, G. (2018) "Contesting the EU in times of crisis: The Front National and politics of Euroscepticism in France", *Politics* 1: 1-17.
- Kopecky, P., Mudd, C. (2002) "The two sides of euroscepticism: Party positions on european integration in East Central Europe", *European Union Politics*, 3: 297-326.
- Lelieveldt, H., Princen, S. (2011) *The Politics of the European Union*. New York: Cambridge University Press.
- Lubbers, M., Scheepers, P. (2005) "Political versus instrumental Euroscepticism: Mapping scepticism in European countries and regions", *European Union Politics*, 2: 223-242.
- Milner, S. (2004) "For an Alternative Europe: Euroscepticism and the French Left Since the Maastricht Treaty", In: Harmsen, R., Spiering, M., (eds) *Euroscepticism: Party politics, national identity and european integration*. Amsterdam-New York: Rodopi pp. 59-83.

Miščević, T. (2007) "Novi teorijski pravci u izučavanju međunarodnih organizacija", *Godišnjak FPN*, 1: 341-363.

Public opinion in the European Union, *Standard Eurobarometer (1973-2018)* [online] Available at: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_arch_en.htm [Accessed 28 July 2018]

Public opinion in the European Union report, *Standard Eurobarometer* 83, [online] Available at: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb83/eb83_publ_en.pdf [Accessed 28 April 2018]

Public opinion in the European Union report, *Standard Eurobarometer* 83,86,87,88,89 [online] Available at: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb> [Accessed 20 June 2018] Rozenberg, O. (2016) "France in quest of a European narrative", *Les Cahiers européens de Sciences Po*, Paris: Centre d'études européennes at Sciences Po, 4:1-15.

Scăunaș, S., Tabără, V., Străuțiu, E. (2016) *Political Science, International Relations and Security Studies*, Sibiu: Lucian Blaga University Press.

Riishøj, S. (2010) Europeanization and Euroscepticism: Experiences from Poland and the Czech Republic, *Political Science Publications No. 25*, [online] Available at: https://www.sdu.dk/media/files/om_sdu/institutter/statskundskab/skriftserie/euroscepticism_hjemmeside.pdf, [Accessed 25 July 2018]

Sorensen C. (2004) Danish and British popular eurocepticism compared: a sceptical assessment of the concept, *DIIS Working Paper 25*, [online]

Available at: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/84583/1/DIIS2004-25.pdf> [Accessed 25 July 2018]

Szczerbiak, A., Taggart, P. (2008) *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism*. New York: Oxford University Press.

Taggart, P. (1998) "A touchstone of dissent: Euroscepticism in contemporary Western European party systems", *European Journal of Political Research*, 33: 363-388.

Taggart, P. (2006) "Questions of Europe – The Domestic Politics of the 2005 French and Dutch Referendums and their Challenge for the Study of European Integration", *Journal of Common Market Studies*, 44: 7-25.

Taggart, P., Szczerbiak, A. (2002) The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States, *SEI Working Paper 51*, [online] Available at: <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=sei-working-paper-no-51.pdf&site=266> [Accessed 28 July 2018]

Todorovic Lazic, J., Kolakovic A. (2016) "Euroscepticism in the EU - old concept and new forms", In: Scăunaș, S., Tabără, V., Străuțiu, E. (eds.) *Political Science, International Relations and Security Studies*. Sibiu: Lucian Blaga University Press. pp. 153-167.

Williams, B. (2013) "Right-wing extremism and the integration of the European Union: Electoral strategy trumps political ideology". In: Godin E., Jenkins B. (eds.) *Varieties of Right-Wing Extremism and Europe*. London: Routledge. pp. 134-148.

Европска оријентација грађана Србије -Испитивање јавног мњења (децембар 2017. године) [online] Available at: http://www.mei.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/istrazivanja_javnog_mnjenja/javno_mnjenje_decembar_17.pdf [Accessed 26 April 2018]

Истраживање јавног мњења, Институт за политичке студије, Београд, 2015, рађено од 16. до 26. новембра

Истраживање јавног мњења, Институт за политичке студије, Београд, 2016, рађено од 20. до 30. новембра

Истраживање јавног мњења, Институт за политичке студије, Београд, 2017, рађено од 25. маја до 5. јуна

Истраживање јавног мњења, Институт за политичке студије, Београд, 2017, рађено од 20. до 30. новембра

Тодоровић Лазић Ј. (2018) "Евроскептицизам у Србији-стари концепт у новом руху", *Српска политичка мисао*, 2: 79-98.

Тодоровић, Ј. (2010) "Евроскептицизам у земљама Европске уније", *Српска политичка мисао*, 3: 231-250.

* Овај рад је примљен 01.09.2018. године а прихваћен за објављивање 18.10.2018. године.